

ב-מ איתמר:

אביו — שהוא בעצמו כהן — בפדיונו.⁽²⁾

כי פליגי — רב חסדא ורבה בר רב הונא — היכא דמת האב בתוך שלשים יום שעדיין לא חל חיוב הפדיון:

רב חסדא אמר:

הבן חייב לפדות את עצמו דהא לא זכה אביו בפדיונו, שהרי מעולם לא נתחייב, אלא הבן הוא שהתחייב לאחר מיתת אביו, והוא נתחייב ליתנו לכהן אחר.

רבה בר רב הונא אמר:

אין הבן חייב לפדות את עצמו, משום דאמר ליה הבן לכל כהן שיתבע פדיונו: אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתעווי דניא בהדיא [אני בא מכח מי שאין אתה יכול לדון עמו ולהוציא ממנו], שהרי אם היה אביו פודה אותו היה נוטל הפדיון לעצמו.

כהן שמת, והניח בן חלל, כגון שנולד מן הגרושה, וישראל גמור הוא וחייב בבכורה,⁽¹⁾ אלא שהאב היה פטור מלפדותו, כי הוא הרי בעצמו כהן וראוי ליטול פדיון הבן:

רב חסדא אמר: האב אכן פטור מפדיונו, אבל הבן חייב לפדות את עצמו שהרי אינו כהן.

רבה בר רב הונא אמר: אין הבן חייב לפדות את עצמו.

ומפרשת הגמרא באיזה אופן נחלקו:

כל היכא דמת האב לאחר שלשים יום שכבר נתחייב בפדיון, וכמאמר הכתוב "ופדיוו מבן חודש תפדה", דכולי עלמא — בין רב חסדא ובין רבה בר רב הונא — לא פליגי, דאין הבן חייב לפדות את עצמו, שהרי זכה

מקדושתו, שאם כן, היה לה לגמרא לומר דקרי לה כהנת משום שהיא אשת כהן].

1. בספר שמן רוקח הביא בשם תשובות חוות יאיר, דאף על גב דלענין קרבנות ותרומה מבואר בקדושין סו ב, שאם נודע שהוא בן גרושה ובן חלוצה עבודתו כשירה, ואינו משלם קרן וחומש אם אכל תרומה, שאני התם, דמיקרי עבודה, וכתוב "ברך ד' חילו", אבל לענין פדיון הבן אין פדיונו שפדה פדוי, וצריך להחזיר הפדיון, וכן הביא שם מאורים ותומים סימן לח. והביא בשמן רוקח שם, לחזק דבריהם מסוגייתנו, דכהן שמת והניח בן חלל שחייב הבן לפדות את עצמו, ואם נאמר שאין צריך להחזיר הפדיון, אם כן, אמאי חייב לפדות את עצמו, שהרי אם אחרים נתנו לו אינו צריך להחזיר, קל וחומר

שזוכה בעצמו. .

ובאבי עזרי מהדורא חמישאה בהלכות בכורים יא יב, הקשה אף הוא לדמותו לנודע שהוא חלל שעבודתו כשירה, ותלה קושייתו במה שנחלקו בגמרא מכות יא ב אם כהן גדול שנמצא בן גרושה, חשיב כהן גדול לענין גלות של רוצח בשגגה, ראה שם.

2. א. לשון רש"י הוא, "דאי נמי יהיב ליה האב, הוה מפריש ליה ושקיל לנפשיה, דהא כהן הוא, [כלומר, היות ודין האב היה להפריש ולקחת לעצמו, כך יהא גם דין הבן שיפריש ויקח לעצמו, וכמפורש בתוספות הרא"ש, הובא במהרי"ט אלגאזי סו ג]. וכיון דזכה האב בפדיונו, מורישו לבנו עם שאר נכסים", [וראה עוד בלשון רש"י ד"ה דאמר ליה: "שאם היה

ומקשינן לרבה בר רב הונא מהא דתנן במשנתנו: **נתגיירה מעוברת** ולא ילדה עדיין מעולם, הרי הולד שתלד **בכור לכהן** —

ולרבה בר רב הונא תיקשי: **אמאי** צריך הבן לפדות את עצמו, והרי **לימא** ליה הבן לכהן: **אתינא מוכח גברא** נבאתי מכה אבי שהוא

אביו פודה אותו, היה נוטל הפדיון לעצמו].
ומבואר מדברי רש"י ותוספות הרא"ש, כמו שדקדק מהרי"ט **אלגאזי** שם, דסבירא להו, דאפילו אב כהן חייב להפריש החמשה סלעים ולפדותו בהם, ובמקום נתינה לכהן אחר זוכה הוא עצמו בהם וחשיב כאילו נתן לכהן אחר, והביא שם, שכן כתב בהדיא הרא"ש בתוספותיו בענינו, [ומלשון תוספות הרא"ש נראה, דרק משום שהאב מפריש שייך לומר "כבר זכה האב בפדיונו"]. וכן דקדק גם מלשון הרא"ש בפסקיו. ראה שם.

ובשערי ישר פרק כה סימן כה כתב בזה, שאם נאמר שמצות פדיון הבן היא רק חיוב ממון לשבט הכהנים, אינו מובן ענין זה שיפריש הכהן חמש סלעים לעצמו ויהיה בזה ענין תשלום חוב, כי במה יצא הכסף מרשותו ונכנס לרשותו. אלא מוכח מזה, שיש בזה ענין נוסף, כי יש בבן איזה ענין קדושת בכורה, ואף שלא גילתה לנו התורה שום דין בבכור אדם שיהיה איזה הבדל בהנהגה מקודם שנפדה לאחר שנפדה, כיון דכתיב בתורה לשון פדיון, מוכרח שכן הוא, שעל ידי פדיון נעשה איזה ענין חדש בבן הבכור, והכסף פודהו ומחדש בו איזה ענין של הסתלקות קדושה איזו שתהיה. ולדעתו, אין בפדיון זה שעושה שום ענין ממוני, אלא חילול הקדושה בלבד.

אבל מהרי"ט **אלגאזי** שם כתב: לדעת רש"י והרא"ש צריך לומר דסבירא להו, דפדיון הבן חשיב כשאר מתנות כהונה, דמשעה שהפרישם הוי ממון כהן, ואין לבעלים בהם כי אם טובת הנאה ליתנם לכל כהן שירצה, והוא הדין בפדיון, דכיון דהפריש חמש סלעים נעשה

ממון כהן, ואין לו אלא טובת הנאה. וראה עוד שם שנושא ונותן בפרט זה הרבה.
ב. מהתוספות בסוגיינו בד"ה הבן מוכח — וכמו שכתב מהרי"ט **אלגאזי** שם — שאין האב צריך להפריש, ושלא כדעת רש"י והרא"ש, שהרי הקשו: למה הבן חייב לפדות את עצמו, והרי כל שאין אחרים מצווים לפדותו, אף הוא אינו מחוייב לפדות את עצמו, וכדאמרינן בקידושין כ"ט א לגבי אשה, וראה מה שתירצו. הרי מוכח שאין האב צריך להפריש, שאם כן, הרי אף האב מחוייב לפדותו, אלא שאין צריך ליתן.

ובספר **ראשית בכורים** העיר על זה, מהא דאמרינן לעיל ד א: כהנים ולויים פטורין הן עצמן מקל וחומר, אם הפקיעו קדושתן של לויים במדבר, לא יפקיע את של עצמן. ולשיטת התוספות תיקשי: כיון שאף כהן שיש לו בן חלל הרי הוא פטור, ואינו צריך להפריש כלל, אם כן, כהן בכור נמי אינו צריך לפדות את עצמו. והניחא לשיטת רש"י, הוצרך הקל וחומר לפוטרו מהפרשה, אך לשיטת התוספות תיקשי. ויהיה מוכרח לומר דכהנים אגב גררא נקטינהו.
ג. כתב **בשפת אמת**, דמלשון רש"י נראה, שאם לא הניח האב נכסים יהיה חייב לפדות את עצמו, כי מלשונו נראה שזכה הממון והורישו לבניו, וכשאיין לו ממון אינו מוריש [ומיהו מלשון תוס' הרא"ש שהביא הריט"א שבאות א, ראה שם, נראה בפשוטו לא כן].

ובשערי ישר שער ה פרק כה ד"ה ועפי"ד, כתב: נתקשיתי מכבר במה דאמרינן שזכה האב בפדיונו והבן יורשו זכות זה, הלא אם לא פדה האב הבן חייב בפדיון עצמו ומתחייב בתשלומי

את עצמו, שהרי זכה האב בפדיונו.

שנינו במשנה: **וכן מי שלא שהתה אחרי בעלה שלשה חדשים ונשאת וילדה, ואינו ידוע אם בן תשעה לראשון אם בן שבעה לאחרון, בכור לכהן ואינו בכור לנחלה:**

ומקשינן: וכי בכור לנחלה ליטול פי שנים בלבד הוא דלא הוא הבן המסופק מי אביו, הא חלק אחד כשאר בן פשוט – שקיל! (5)

ואמאי יטול ירושה כלל בין בנכסי הראשון

גוין דלא מצית לאשתעווי דינא בהדיה! (3)

ומשינינן: שאני גוי דלית ליה חיים לבנו הישראל, ואין הבן בא מכחו. (4)

אתמר: אמר רבי שמעון בן יאסינא אמר רבי שמעון בן לקיש:

כהן שמת בתוך שלשים והניח בן חלל, הבן חייב לפדות את עצמו, שלא זכה האב בפדיונו, וכדברי רב חסדא.

מת לאחר שלשים יום, אין הבן חייב לפדות

3. א. ראה סוגיית הגמרא לעיל דף יא עמוד א וב, ומה שכתב בהשוואת הסוגיות ברי"ט אלגאזי מתחילת אות סז.

ב. [לשון רש"י הוא: לימא ליה אתינא מכח גברא דלא ציית דינא. וצריך ביאור: וכי האב הגוי אינו פודה משום דלא ציית דינא, והרי ודאי שאין על האב הגוי שום דין פדיון. גם מחודש לומר, דאם האב לא ציית דינא יכול הבן ליפטר מכחו].

4. פירש רש"י: דלית ליה חיים: לגבי ישראל לית ליה שום יחס, ואין זה בא מכחו דכקטן שנולד דמי. ולפי מה שנתבאר בהערה במשנה על פי רש"י ביבמות צח א ובבא קמא פח א, שבמעוברת שנתגיירה לא יתכן דין "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", ומה שאין לו אב הוא משום ד"זרמת טוסים זרמתם" ואין יחס בין אב גוי לבן ישראל, אם כן, יהיה כוונת רש"י כאן על פי דרך זו, ואף שסיים "כקטן שנולד דמי", ובאמת, שלשון הגמרא "דלית ליה חיים" ולא קאמר "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", מסייע פירוש זה.

5. כתב מהרי"ט אלגאזי בתחילת אות סח, שאם כי העמידה הגמרא את דבריה על הבבא של מי שלא שהתה אחרי בעלה, מכל מקום אמת

חמש סלעים לכהן, וחמש סלעים אלו לא היה בעולם בשעה שהיה האב קיים, ואיזו זכות היה לאב בכסף זה, עד שנאמר שכבר זכה בהם האב, ואיזה דמיון הוא למי שירש טבלים מאבי אמו כהן, הדהם היו הפירות טבולים וכבר היה בהם חלק הכהנים שהם כמו שותפים, וחלק זה זכה הכהן בפירותיו, ורק צריך להפריש מחמת איסור טבל. אבל בנידון זה, באיזה חפץ ונכסים זכה האב שנאמר שאחר כך יורש הבן ממנו. ואי הוי אמרינן שדין זה הוא דוקא היכא שהניח האב נכסים שנשתעברו להני חמש סלעים היה עוד מקום לבאר ירושה זו, אבל מסתימת הש"ס והפוסקים משמע, דאף אם לא הניח האב נכסים גם כן הדין דאין הבן חייב בפדיון משום דכבר זכה האב, וזה אינו מובן בפשטות –

ולפי מה שכתבנו – ששני ענינים יש בפדיון, פריעת חוב ומצות פדיה – הוא פשוט, דלענין פריעת חוב של חמש סלעים כבר זכה האב בשעבודו מה שנתחייב והוי כאילו מטי ליד כהן, ולא נשאר עליו רק מחצית השניה של המצוה בלחוד, שהיא פדיית הקדושה, ולכן כשמת, אין הבן חייב גם כן רק במצוה זו, ולמצוה זו אין צריך רק הפרשה של חמש סלעים לפדות ולסלק דין בכורה ממנו.

ובין בנכסי האחרון, שהרי:

ליזיל לגבי האי ולידחייה, אם יבוא אל שאר בני הראשון ליטול עמם בנחלתם ידחוהו אצל בני השני מספק, **ולגבי האי ולידחייה**, וכשיבוא אצל בני השני ליטול עמם בנחלתם, ידחוהו אצל בני הראשון מספק!?

אמר תירץ רבי ירמיה:

לא נצרכא משנתנו להשמיענו שאינו בכור לנחלה, אלא לבא אחריו ללמד שהנולד לשני אחר בן ספק זה, אף הוא אינו נוטל חלק בכורה, והכי קאמר התנא:

הבן הספק הרי הוא **בכור לכהן**, שהרי ודאי פטר רחם הוא, (6) ואף **הבא אחריו אין בכור לנחלה**, כי יאמרו לו אחיו: אף הראשון בן אבינו הוא והוא הבכור, ואם כי הוא לא נוטל מספק, גם אתה לא תיטול מספק. ומיהו חלק פשוט ודאי יטול, שהרי ודאי בן אביהם הוא.

ואכתי מקשינן: למה לא יטלו הספק והבא אחריו חלק בכורה כאחד?! **ולכתבו הרשאה להרדי**, יכתוב האחד לשני הרשאה ליטול חלק בכורה במקומו, ויבוא עם ההרשאה אל האחים ויאמר להם: אם אני הבכור תנו לי חלק בכורה, ואם הספק הוא הבכור הרי הורשיתי על ידו ליטול חלקו!?

וכי תימא: מתניתין שלא בהרשאה, שמא תאמר: אכן אם כתבו הרשאה זה לזה הרי הם נוטלים חלק בכורה, אלא משנתנו עוסקת בלי הרשאה. כך אי אפשר לומר, **דהא מוקמינן לה למשנה שבהמשך הפרק לקמן [מט א]**, דמיירי בהרשאה!?

ומשנינן: **מסייע ליה משנתנו לרבי ינאי! דאמר רבי ינאי:**

הוכרו הולדות בתחילה, שידעו מי הוא ולדו של מי, **ולבסוף נתעברו הולדות ואין יודעים מי הוא בנו של מי**, הרי אלו **כותבין הרשאה זה לזה כדי ליטול חלקם בירושה**, אבל אם **לא הוכרו מעולם, אין כותבין הרשאה זה לזה**. ולפיכך אף במשנתנו, כיון שלא הוכר מעולם מי הוא הבכור, אין הם יכולים לכתוב הרשאה זה לזה. (7)

מתניתין:

משנתנו מפרשת את החלוקה השלישית שבתחילת המשנה הקודמת:

איזהו בכור לנחלה ולכהן, ואף שאינו ראשון ממש:

המפלת שפיר [עור של ולד] **מלא מים מלא דם מלא גנינין** [גוונים] —

לאישתעווי דינא בהדיה, שהרי מנכסי אבי אי אתה יכול ליטול, כי ספק הוא מי הוא אביו.

7. א. רש"י מפרש את דברי רבי ינאי לענין שתי נשים של שני אנשים שנתעברו ולדותיהם, והם באים ליטול ירושתם, וצריכים להרשאה כי בני כל אב יאמרו לכל אחד לאו אחינו אתה. וסובר רבי ינאי שאין מועיל הרשאה בין לענין חלק

הוא שהוא הדין בשאר חלוקות דקתני "היא וכהנת" "היא ולויה" "היא ואשה שכבר ילדה", דעליהם נמי קתני "בכור לכהן ואינו בכור לנחלה", ושפיר יש לדקדק בהם "הא כפשוט שקיל". וראה בזה בהערה 7.

6. [יש לעיין: למה צריך הבן לפדות את עצמו, והרי יאמר לכהן: אתינא מכח מאן דלא מצית

או המפלת כמין דגים וחגבים שקצים
ורמשים — (8)

וכן המפלת עד ליום ארבעים [כולל יום
הארבעים] מההריון —

בכל אלו, הרי הבא אחריהם הוא בכור
לנחלה ולכהן.

מוסיפה המשנה לפרש את החלוקה הרביעית
שבמשנה הקודמת:

יוצא דופן [ולד שהוציאווהו דרך דופן
האשה, ולא דרך פתח רחמה], והבא אחריו
דרך רחם, (9) שניהן אינן בכור לא לנחלה
ולא לכהן.

רבי שמעון אומר:

הראשון [זה שיצא מהדופן] בכור הוא
לנחלה, והשני זה הבא אחריו בכור הוא
לחמש פלעים. כלומר, חייב בפדיון, ויתבאר

ואינה מועילה לגבי חלק בכורה, אך ברי"א שם
דחה תירוץ זה, שאם כן, לא היתה צריכה
הגמרא להוכיח שהמשניות עוסקות בבא
בהרשאה מדברי שמואל, כי הרי ממשנה זו
עצמה מוכח דמיירי בבא בהרשאה.

ג. בבאיור שיטת רש"י והתאמתה עם הנראה
בהדיא בסוגיא בכבא בתרא שם, דמעטינן לה
ממקרא האמור גבי בכור. ראה בהערות הנדמ"ח
לרי"ט"א, שהביא משו"ת שאילת דוד לפרש,
דעיקר הדין באמת הוא אף בחלק פשיטות, אלא
שהוצרך הכתוב לחדש שאף בחלק בכורה הדין
הוא כן, ראה שם.

8. ואינו דומה למפלת כמין בהמה חיה ועוף
שנחלקו בו רבי מאיר וחכמים במשנה קודמת,
כי אלו ודאי לא מיקרו ולד, כיון שלא נאמר
בהם "יצירה" כלגבי אדם. רש"י על פי נדה כב
ב.

9. נתבאר על פי רש"י. וכתב הרמב"ם בפירושו
המשניות: מה שאפשר להיות בזה, שתהא
האשה מעוברת משני וולדות ונקרע דופנה ויצא
אחד מהם ואחר כך יצא השני כדרך העולם
ומתה אחר שיצא השני, אבל מה שאומרים
המגיידים שהאשה חיה אחר שקורעים דופנה
ומתעברת ויולדת, איני יודע לו טעם, והוא ענין

בכורה בין לחלק פשיטות. וראה במהרי"ט
אלגאזי סח ב שהאריך בדברי רש"י.

ובטעם הדין כתב רש"י: דלא היתה להם
זכיה מעולם בנכסי אביו, והטעם צריך ביאור.
וראה בשער משפט [הובא בהערות הנדמ"ח על
הרי"ט"א] סימן רעז אות ב, דרש"י אזיל לשיטתו
בשבועות לג ב, דממון שלא בא לידו מעולם
כגון בושת ופגם ונזיקין אין כותבים הרשאה
עליהם כלל, ולכן בהוכרו ולבסוף נתעברו הוי
כבא הממון ליד היורש דנכסי בחזקת יורשין
קיימי ממילא ולכך מועיל הרשאה, אבל כשלא
הוכרו מעולם כיון דלא היתה להם זכיה בנכסי
אביהן מעולם, הוי כלא בא הממון לידם, ולא
מועיל הרשאה. ולפי זה כתב, דבעינן הוכרו
לאחר מיתת האב דוקא.

ב. וברשב"ם בכבא בתרא קכז א, מבואר
באופן אחר, והיינו שדברי רבי ינאי נאמרו לענין
שתי נשים של איש אחד שילדו במחבא ונתעברו
ואין ידוע מי הבכור. ובטעם הדין מבואר שם,
דדרשינן לענין בכורה "בן, ולא ספק", ומסתבר
לפרש את המיעוט דוקא כשלא הוכרו מעולם,
ולא כשהוכרו ולבסוף נתעברו.

ועל פי זה כתבו בחק נתן ובמהרי"ט
אלגאזי סה א, ליישב על שהעמידה הגמרא את
קושייתה על הסיפא דוקא [ראה הערה 5], שהוא
משום דהרשאה מועילה לגבי חלק פשיטות

טעם חכמים ורבי שמעון בגמרא.

והשני אינו ראשית אוננו. (11)

גמרא:

שנינו במשנה: יוצא דופן והבא אחריו, שניהן אינן בכור לא לנחלה ולא לכהן. רבי שמעון אומר: הראשון לנחלה, והשני לחמש סלעים:

ומפרשין טעמא דחכמים: ראשון לנחלה לא משום ד"וילדו לו בנים ... והיה הבן הבכור לשניאה" בעינן, ובכור זה אינו דרך לידה. (10)

ולחמש סלעים נמי לא הוי הראשון, משום ד"פטר רחם" בעינן.

שני לנחלה לא, משום שאם כי ראשון הוא ל"וילדו לו", הרי "ראשית אוננו" בעינן,

לחמש סלעים נמי לא הוי השני, ואף שהוא הראשון שפטר את הרחם, משום דקסבר תנא קמא: בכור לדבר אחד — היינו מי שהוא בכור לרחם ולא לולדות — לא הוי בכור. (12)

רבי שמעון אומר: הראשון לנחלה והשני לחמש סלעים, משום דרבי שמעון לטעמיה דאמר: הא דכתיב גבי יולדת [ויקרא יב]: "ואם נקבה תלד [וטמאה שבועיים כנדתה ...]", לרבות יוצא דופן שיושבת עליו ימי טומאה וטהרה, והיות ולגבי יולדת חשוב לידה דרך דופן, הוא הדין לגבי בכור.

ואילו השני לחמש סלעים, משום דקסבר רבי שמעון: בכור לדבר אחד — כזה שהוא בכור לרחם ואינו בכור לולדות — הוי בכור.

זר מאד.

לפינן מ"וילדו". אלא שלפי מה שכתב הרמב"ם המובא בהערה 8 אשה שיוולדת דרך דופן — מתה.

והתוספות פירשו את טעמם של חכמים: דגמרינן גזירה שוה "וילדו לו" האמור בבכור, מ"אשה כי תזריע וילדה זכר" שנתמעט יוצא דופן שאין אמו יושבת עליו ימי טומאה וטהרה, כיון דבעינן ממקום שמזרעת, כנאמר "אשה כי תזריע".

11. ראה מה שנתבאר לעיל מו ב בהערה 9.

12. כתב השולחן ערוך ביורה דעה [שה כד]: יוצא דופן והגולד אחריו כדרכו שניהם פטורים, הראשון מפני שלא יצא מהרחם, והשני מפני שקדמו אחר. והט"ז כתב שם דבר מחודש: אף על גב דאותו אחר [הראשון] לא פטר רחם, מכל

10. נתבאר על פי רש"י. ואולם התוספות הוכיחו שמלשון זה לבד אין למעט יוצא דופן, שהרי גבי יולדת הצרכו ללמוד מ"אשה כי תזריע וילדה זכר" שתלד ממקום שמזרעת, ולא למדו מ"תלד" לבד.

ובשפת אמת כתב ליישב שיטת רש"י, כי מה דילפינן מ"וילדו" היינו משום שלידה דרך דופן אינה לידה מאליה אלא צריכה להיות על ידי מעשה אדם. ואם כן, יש לומר שזה הוא דוקא בלידה ראשונה, אבל אם כבר יצא ולד דרך דופן וכבר נעשה פתח על ידי אדם, שוב בעיבור שני יתכן שתלד מאליה דרך דופן, ואם כן, לענין טומאת יולדת השייכת גם בעיבור שני, אין ללמוד מ"תלד" אלא מ"כי תזריע", מה שאין כן בעניננו, שהגידון הוא על עיבור ראשון, שפיר